

конференції в Генуї в квітні 1922 року, Є. Петрушевич особисто очолив галицьку делегацію. Саме там відбулися перші контакти диктатора із представниками Радянської України, зокрема Х. Раковським, котрому імпонувала конфронтація уряду ЗУНР із С. Петлюрою. Але дискусію щодо майбутнього Галичини зірвали. Більшовики робили це з метою розколу в Чехословаччині, Польщі та Австрії української еміграції, яка здебільшого мала антирадянський характер. Раковському вдалося переконати Петрушевича у тому, що відродження української державності можливе тільки через співпрацю із Радянською Україною. Додайте до цього конфронтацію із Петлюрою, котрий вів переговори із поляками, і отримаєте прорадянського Петрушевича.

Окрім того, в «окремій папці» ЦК КП(б)У містяться матеріали про субсидювання корисної для Радянської України діяльності Є. Петрушевича. Відповідь на запитання: «Чи отримували диктатор кошти?» – можуть дати архіви Ватикану, куди західноукраїнські еміграційні діячі передавали всі свої документи. Проте вже на початку тридцятих років минулого століття Євген Петрушевич змінив своє

ставлення до радянської влади на діаметрально протилежне.

Цікаво також те, що на всіх пам'ятниках і меморіальних дошках Є. Петрушевича називають президентом ЗУНР, хоча він ним ніколи не був. Його посада називалася «Президент УНРади», тобто юридично він виконував здебільшого представницькі функції спікера парламенту, а державою керував Відділ УНРади – 10 вибраних парламентаріїв у тому числі й Петрушевич, котрий його очолював. Проте 9 червня 1919 року, зважаючи на критичну ситуацію в державі, Відділ УНРади наділив Петрушевича виключною владою. Його посада почала називатися «Диктатор ЗУНР», ким він юридично залишався аж до останніх днів Республіки.

Мало кому відомо, що Диктатор ЗУНР поряд із іншими лідерами національно-визвольних змагань увічнений на церковних фресках. У місті Жовква (Львівська область) у церкві Серця Христового на стінописі «Акт Злуки» авторства Юліана Бацманюка біля ніг Богородиці зображені краєвиди Києва та Львова, а під ними – діячі УНР і ЗУНР: Симон Петлюра, Михайло Грушевський, Дмитро Вітовський, Євген Петрушевич, Кос-

тянтин Левицький та ін. У центрі – Андрей Шептицький, що молиться за волю та єдність України.

Постать Євгена Петрушевича, як і багатьох українських громадських та державних діячів того часу, дуже контрверсійна. Дехто його хвалить за розважливість, поміркованість і далекоглядність у політиці, інші критикують за надмірну демократичність, парламентаризм та конституціоналізм, які заважали йому приймати владні рішення у нелегкий для всієї країни час. Але фактом залишається те, що він справив визначний вплив на національно-визвольні змагання 1917–1921 років і загалом на українське державотворення.

350 років тому відбулася найвідоміша в історії України чорна рада

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Навіть провидці не знали, хто отримає булаву

Сталося це 27–28 червня 1663–го. Перед тим відбулося кілька рад – і козацьких, і старшинських. Особливо бурхливими вони стали після того, як Україна попрощалася з великим гетьманом. Перед смертю Богдан Хмельницький хотів передати булаву синові, та чимало впливових полковників заперечували не характерний для української спільноти принцип спадковості верховної влади. Спалахнула гостра боротьба за гетьманські клейноди. Безкомпромісний герць розгорнувся в складних соціальних і політичних умовах, які склалися після поразки українсько-трансильванської воєнної кампанії 1657 року проти Речі Посполитої. Негативно впливали на морально-психологічний стан суспільства й жорсткі дії російських урядовців. Селянство зубожіло, козаки не отримували платню за службу й чекали новин із Запорозької Січі, в глибинах якої визрівав потужний соціальний вибух.

Найршучіше діяв Іван Виговський (на малюнку). Фортуна усмінулася йому 15 вересня 1657 року на старшинській раді в Чигирині: саме там генерального писаря, хоча й за наглухо зачиненими дверима, обрало гетьманом. Щоправда, лише до повноліття Юрія Хмельницького. Новий козацький зверхник усе зробив для того, щоб його визнали повноправним гетьманом. Загартовані в боях лицарі шаблі дорікали Виговському за шляхетське походження, деякі полковники відкрито проти-

стояли очільникові. Усе мала вирішити Корсунська козацька рада 26 жовтня (6 листопада) 1657 року. Вона аж клекотіла від пристрастей. Та, зрештою, посли Швеції, Речі Посполитої, Молдови, Туреччини, Кримського ханства й Семигорода стали свідками триумфу гоноровитого українського аристократа. Саме на цьому велелюдному зібранні відбулася остаточна переорієнтація зовнішньополітичного курсу: українська держава рвучко, з хвацьким гуркотом і розлунистим апломбом

Іван Виговський

припинила відносини з Московським царством. Гетьман без жодних вагань проголосив своє знамените кредо: «Нехай Великоросія буде Великоросією, Україна – Україною, ми є військо непереможне».

У цій історичній справі не вдалося домогтися вирішального повороту. І тому, що далеко не всі прості козаки, міщани та селяни підтримували Івана Виговського, і тому, що він, рятуючи власну владу, почав шукати допомоги не лише кримського хана, а й Москви. Це стало

прикрою несподіванкою для того оточення, яке орієнтувалося на західні обрії. Чвари загострювалися, ба навіть розпочалися козацькі заворушення, та Переяславська рада в лютому 1658 року підтвердила повноваження Виговського. Полковник Мартин Пушкар не погодився з цим рішенням. Він сам сподівався стати гетьманом на іншій раді – в Лубнах. Це був неприхований, украй небезпечний заколот. Виговський зібрав численне військо, і ось уже вкотре українці стали нещадно поборювати українців. 15 травня 1658 року повстанців розгромили остаточно. На полях громадянської битви загинули 15 тисяч воєвків, які підтримували Пушкаря. Він поліг в останньому бою, ще одного чільного заколотника – амбітного кошового Запорозької Січі Якова Барабаша – повісили. Полтаву спалили, сорокатисячна татарська орда, яка допомагала Виговському, полонила тисячі невинних українців і погнала їх, як ясир, на свої землі.

Після нових і нових братовбивчих двобоїв наприкінці вересня 1659 року було проведено раду в Германівці на Київщині. Це була та чорна рада, на якій свою волю диктувала голода. Низи не захотіли навіть слухати Виговського. Його прихильників знищували. Значна частина війська переметнулася до Юрія Хмельницького. Гетьман, переконавшись, що поразка немінуча, втік. Але не з порожніми руками: прихопив булаву та бунчук, а також чимало золота-срібла з так званих Богданових скарбів. Пізніше він передав клейноди молодому, недосвідченому Юрію, якого й обрало гетьманом. Знову ж таки – на чорній раді! Старшина сподівалася, що авторитет роду Хмельницьких стане передумовою для об'єднання тодішніх, уже вкрай розпорошених, політичних сил. Та в січні 1663 року вразливий, невірніважений, духовно слабкий гетьман, втративши підтримку близького оточення, склав булаву й постригся в ченці під ім'ям Гедеона. Після цього очікуваного, бажаного й водночас несподіваного зречення ще грізніше заявив

про себе тривалий період громадянської війни, який пізніше назвали Руїною. Під час неї загалом цілісне об'єднання українських земель розпалося на дві частини – Правобережжя та Лівобережжя. Правобережжя потрапило під вплив Речі Посполитої, а Лівобережжя фактично відійшло до Московської держави. Коли, за згодою польського короля, на початку 1663 року в Правобережній Україні гетьманом обрали Павла Тетерю, лівобережні полки й Запорозжжя не визнали його влади. На верховну владу тут претендували наказний гетьман Яким Сомко, ніжинський полковник Василь Золотаренко та запорозький отаман Іван Брюховецький. Навіть провідці не знали, хто з них отримає гетьманську булаву.

Після тривалої потаємної боротьби за клейноди було скликано найвідомішу в рідній історії чорну раду. Відбулася вона 17–18 (27–28) червня 1663 року на околицях Ніжина. У гомінкумо велелюдді взяли участь не лише козаки, а й звичайні сіромахи – та **чернь**, до якої, зокрема, належали селяни та міщани. Тим-то й називають цю раду, як і деякі інші, **чорною**. На ній російські сили (на зібрання прибуло московське посольство в супроводі восьмитисячного війська) підтримали Івана Брюховецького. У запеклих сутичках перекинули міст, на якому величався царський боярин Великогагін. Задобрена солодкими обіцянками чернь несамовито вигуквала: «Брюховецький!». Він і здобув булаву. Якіма Сомка та Василя Золотаренка за наказом нового гетьмана заарештували й у вересні стратили. А вже в листопаді зговірливий Іван Брюховецький підписав не вигідні для України Батуринські статті й отримав від московського царя титул боярина та великі маєтки. Наступного року Стефан Чарнецький, сплюндрувавши Суботів, наказав викинути з родинної гробниці тіла Богдана Хмельницького та його сина Тимофія. Юрка Хмельницького заслали до Пруссії – у фортецю Мальборк. Там він перебував до 1667 року. Після звільнення поселився в Уманському монастирі. 7 червня 1668 року лівобережні козаки зрелися Івана Брюховецького й, прихопивши його із собою, перейшли на бік правобережного гетьмана Петра Дорошенка. Той наказав прикувати поверженого московського ставленника до гармати. А далі сталося непередбачуване. Його підлеглі сприйняли владний жест нового зверхника як знак смертного вироку й по-звірячому закатували вчорашнього володаря. За наказом Петра Дорошенка, якого проголосили гетьманом об'єднаної України, тіло Івана Брюховецького перевезли до Гадяча й з усіма почестями поховали в Соборній церкві.

Дати 18 червня 1928

Феномен Сергія Плачинди розгадуватиме ще не одне покоління

Якби не було в нас Плачинди, його варто було б вигадати... Єдиний врятований від голоду хлопчик з усього хутора Шевченкового на Кіровоград-

щині все життя був нонконформістом, бунтівником, романтиком. Селянський син добре пам'ятає голодомор 33-го та голод 47-го років, жахи війни, агонію сталінізму, хрущовську відлигу й брежньовський застої. Першим трудовим шаблем степовика стала праця токаря в механічних майстернях радгоспу. 1953 року закінчив філологічний факультет Київського державного університету, а згодом – аспірантуру при Інституті літератури імені Тараса Шевченка АН України, де певний час працював науковим співробітником. 1959 року побачили світ його книжка оповідань і нарисів «Кам'яна веселка» та повість «Таня Соломаха». Перу Сергія Плачинди належить також літературно-критична робота «Композиція і характери в роботах Яновського», нарис «Брати Місяця», а загалом понад сорок видань, серед яких – збірка історичних повістей «Неопалима купина» (у співавторстві), «Словник давньоукраїнської міфології», «Де лани широкі», «Дума про людину», «Степові негомони», «Хліб і совість», екологічні романи «Степова сага» та «Ревучий», публіцистичні роздуми та дослідження «Куди йдемо?», «Україна в небезпеці», «Козаки у Дюнкерку», «Лебедя. Коли і як виникла Україна». Саме Сергій Плачинда упорядкував ґрунтовний збірник «Довженко і світ», а також вагоме видання «Як українські міфи по світу розійшлися»...

Його «Неопалимою купиною» захоплювалися ще в шістдесяті роки минулого століття, а «Лебедя» в новітню добу для багатьох першочитачів стала вибухом самосвідомості.

Сергій Плачинда нині – жива енциклопедія, яка, попри поважний вік, зберігає безліч фактів і доказів на користь проукраїнських переконань.

Загадку Плачинди, феномен Плачинди розгадуватиме ще не одне покоління.

О. Д.

Про...

«По весні 1663 року двоє подорожніх, верхи на добрих конях, ізближались до Києва з Білгородського шляху», – так розпочинається перший український історичний роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року». Написав його Пантелеймон Куліш 1846-го, а надрукував лише 1857 року. В основу твору лягли козацькі літописи, зокрема Самовидця, Граб'янки та С. Величка.